

מנהג לומר פסוקים מסויימים בשעת הקמת מצבה, ומהדרין שיהיה שם עשרה כדי שיוכלו היתומים לומר קדיש.

ובן המנהג שקרובי ומכירי המת מתאספין במקום הקבר בשעת הקמת מצבה ואומרים דברי הספד על המת [אבל מלפנים בכמ"ק לא נתאספו כלל ולא עשו שום עסק מהקמת מצבה, רק השמש העמידו בינו לבין עצמו, ושעל כן אין חיוב לילך אז לשם, ועכ"פ אין חיוב להיות שם עשרה, ואין לבטל תורה להמציא שם מנין].

נחמת שרה

[לוצר החכמה]

כותבות כלל, וכ"ה בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' ק"ג) עיי"ש], מיהו המנהג לחרוט על המצבה שם המת ושם אביו (ויש נוהגין לכתוב גם שם אמו), וזמן פטירתו (כדי שידעו בני משפחתו מקום קברו כדי לבוא להתפלל שם, וזמן פטירתו לזכרון עולם יום היא"צ שלו), וחורטין הכתב כנגד צד פנים של מקום הקבר, ועשו"ת תשורת ש"י (ח"א סי' תקפ"ט) שמביא מתשר' הריב"ש (סי' תר"א) דהבנין שעושיין על הקבר הוא כדי שיהא נזכר שם הנקבר בבנין ההוא (שיזכרו מי קבור שם), והוסיף עלה שגם יש בזה עוד "טעם כמוס" (מלבד בצדיקים יוצא מדבריו שאי"צ לכתוב השם).

[ומה שכתבנו שכותבים שמו ושם "אביו" זהו מנהג האשכנזים, אבל אצל הספרדים המנהג להזכיר שמו ושם אמו, וע' מה שהארכנו מזה לעיל בסי' ל"ד אות ז' ותצרפו לכאן].

ובן כותבים על המצבה מעלות ושכחי המת למען ידעו דורותיו אחריו ללמוד ממעשיו ולילך בדרכיו [וע' בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' רנ"ז) שהוא מצוה כמו לספר שבחי המת בשעת ההספד].

ונראה שכמו בהספד מותר להוסיף קצת על שבחי המת כמו כן על המצבה, אבל לא יפליגו ביותר, כמו בהספד שמבואר בגמ' ובשו"ע (יו"ד סי' שד"מ ס"א) שהמוסיף להפליג שבחים על המת יותר מדאי על מה שהיה בו באמת גורם רעה לעצמו ולהמת, כל שכן כשאומר עליו שבחים שלא היו לו כלל, וכ"ה בצוואת הגה"ק מהר"ן כ"ץ ז"ל שלא לחקוק על המצבה שבחים יתירים כי נפרעים מהמתים ומן הספדנים, ומחכ"א שמעתי שעל המצבה יש להקפיד שיהיה הכל אמת ממש, וכיו"ב שמעתי משם מרן מסאטמאר ז"ל שאפילו תיבה א' יתירה הוא רעה

יום הקמת מצבה ליום ראשון בשבוע ידעו שבדרך כלל המפעל מעמידים את המצבה בער"ש שלפניו שאז שכירות פועלים הוא ביותר זול) ונמצא שביום העמדת המצבה אין אומרים הפסוקים כנהוג, וההספד אינו ביום הקמת המצבה כלל, וביותר שלא כדין עושים שיעמיד את המצבה היום ויקרא לאנשים לקראת "הקמת מצבה" ביום אחר, שהיות שאין תועלת ביום הקריאה הזה (שבעצם אינו יום הקמת המצבה) נמצא שהוא גונב דעת הבריות ומטריח אותם שלא לצורך, שאילמלי ידעו שבעצם היום אינו יום הקמת המצבה מסתמא שחלק גדול מן האנשים לא היו מטריחים לנסוע לבית מועד לכל חין.

ג) המנהג לומר קל מלא רחמים בשעת הקמת המצבה (ובשאר זמנים שמבקרים הקבר) וע' בדברינו בסי' ל"ד מה שכתבנו מענין אמירת קל מלא רחמים. ד) המנהג בחו"ל להעמיד מצבה עומדת ומשימים אותה לצד ראש המת [ועשו"ת חבצלת השרון (יו"ד ח"א סי' צ"ד) שהרעיש נגד מקום שהתחילו לשנות להעמיד המצבה לצד רגלי המת, ועשו"ת בית יצחק (סי' כ"ג) שיעקרו את המצבה ממקומם בצד הרגלים ויעמידוהו לצד הראש], ובירושלים עיה"ק (ובעוד מקומות באה"ק) ת"ו משימים מצבה שוכבת על פני כל הקבר [וע' בס' הדרת קודש (שווארטץ, חלק המכתבים, מכתב ח' אות ה') ובשו"ת שאלת שלמה (ווערטהיימער, ח"ב סוס"י ג')].

כתיבה שעל המצבה

ה) מעיקר הדין אין צריך לחרוט או לכתוב שום דבר על המצבה (בין לטעם הקמת מצבה להנצל מטומאת הכהנים, ובין לטעם הקבלה) אף לא שם המת הטמון שם [וע' בס' גשה"ח דרוב הקברות והארונות הישנות שנמצאו בא"י לא הי' עליהם שום

נוהגין לומר קל מלא רחמים בשעת הקמת מצבה (וע' בדברינו בס' "ל"ד וסי' ל"ו).

למנוח הנפטר

המנהג בחו"ל להעמיד מצבה עומדת, ומשימים אותה לצד ראש המת [ואסור לשנות להעמיד המצבה לצד רגלי המת], ובירושלים ת"ו (ובעוד מקומות באה"ק) משימים מצבה שוכבת על פני כל הקבר.

נחמת שרה

שיפזרו ממון זה לצדקה דבר שיהיה בו תועלת לנשמת הנפטר.

ובכלל בכמה ספ"ק כתבו תוכחה מגולה על אותן הבונים מצבות יקרות (ובאותיות מוזהבות וציצים וכו'), שאין בזה שום תועלת לנשמת הנפטר.

וראוי להביא תוכחה מגולה שכ' החפץ חיים ז"ל (בספרו עה"ת ע' ס"ו) כנגד אותם המפזרים הרכה ממון על מצבות אבנים, שלא יועיל כלל לנשמת המת, ומוטב הי' להם לפזר ממון זה לצדקה שזה מועיל להמת להצילו מדינו של גיהנם.

ז) מצבה שנתיישן (ואינו לכבוד להמת) מותר לעקרו ולקבוע מצבה חדשה כמו שכ' בשו"ת אבני חפץ (סי' ע"ז), ושכן עשו בלבוב בזמן הבית יצחק ז"ל (וזה דלא כשו"ת עטרת משה יו"ד ח"ב סי' רמ"א שאוסר), אבל לא יעשו כן אלא לצורך גמור, והמנהג לכתוב על המצבה החדשה בדיוק כנוסחת מצבה הישנה, ועכ"פ אין למעט בשבחים ממה שהיה כתוב על מצבה הישנה (עשו"ת א"מ יו"ד סי' רכ"ה), [ויש לקבור מצבה הישנה שאסורה בהנאה].

ח) נהגו בכמה מקומות להעמיד אהל על קבר צדיק ות"ח מפורסמים שמתו, ואיתא בכמה ספרים הטעם שמא יקברו סמוך להם איש פשוט או מי שאינו מדקדק במצוות כל כך שיהיה הפסק ביניהם (או מי שבלא יודעים הוא בגדר רשע, וידוע בספרים גודל הפגם למי שקבור אצל רשע, וזה מעכב שלא יגלו להמת רזי תורה), שהאהל הוא הפסק בינו לשאר הקבורים שם [עשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ג'), מיהו לא ברור שאהל חשיב הפסק לפמש"כ בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' מ"ד) דכותל לא הוי הפסק להתיר לקבור צדיק אצל רשע, ויש מאחרונים דלא מהני אא"כ הכותל הוא גם בתחית הקרקע במקום קבורת המתים], ובשו"ת דברי יואל (יו"ד סי' ק') כ' הטעם שבני אדם באים לשם להתפלל וקיי"ל באו"ח

להנפטר [ועשו"ת משיבת נפש (פלאצק, סוס"י י"ז) שבעיר שעד עתה לא נהגו לכתוב שמות ותוארים על המצבות שמותרין לשנות ולכתוב, שלא שייך סרך קפידא או חומרא ומנהג טוב שלא לכתוב], ובמקור חסד (שעל ס' חסידים סי' תשל"ח) כ' שעיקר הציון הוא חקיקת שם הנפטר (מיהו יש לדחות הראיות שהביא שם).

וע' בס' הדרת קודש (ע' ה') שמלפנים היה מנהג לצייר על המצבה מנורה עם הכתובת נר ה' נשמת אדם, וכן שופר זכר לשופר של משיח שיבא לבשר תחיית המתים (ועל כהן היו חורטין ידים פרושות כמו בדוכן, ועל לוי יציקת מים מן כיוור).

ו) ע' באחרונים שהתריעו נגד מנהג המתחדשים שכתבו על המצבה גם יום המיתה הלועזי (שמונין לו הנוצרים) [ע' דרשות ח"ס (ו' אב תק"ע, ח' טבת תקצ"ג), ועשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קע"א, שעובר על לאו של ושם אלהים אחרים לא תזכירו שע"י המנין עולה על הזכרון מחשבה שע"ז נזכר זמן של ע"ז, ומביא מהנמ"ח שאף בכתב אסור) שו"ת שערי צדק (יו"ד סי' קצ"ט) שו"ת אהל יהושע (ח"ב סי' ק"כ) שו"ת פרי השדה (ח"א סי' ג') שו"ת אפרקסתא דעניא (סי' קצ"ט) ס' הדרת קודש (חלק המכתבים, מכתב ב', ומכתב מ"ג) ובדברינו בס' ישראל והזמנים ח"ב פי"א בהגה שמתחת לקן].

וכן התריעו נגד אותן שכותבין על המצבה שם המת או שבחיו בכתב ולשון לע"ז, ועשו"ת דברי יואל.

עוד התריעו האחרונים כנגד מנהג המתחדשים לחרוט על המצבה תמונת הנפטר עשו"ת ח"ס (ח"ו סי' ד') ושו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' ק"ע).

וכן לבטל מנהג המתחדשים שמעמידים פרחים וציצים לנוי סביבות מקום המצבה והקבר עשו"ת מנח"א (ח"ד סי' ס"א), ובס' חפץ חיים (חלק שני פט"ו בהגה) מתרעם ג"כ על מנהג הלזה. ומוטב

המנהג לחרוט על המצבה שם המת ושם אביו (ויש נוהגין לכתוב גם שם אמו) וזמן פטירתו.

ובן כותבים מעלות ושכחי המת, ומותר להוסיף קצת על שכחי המת, אבל לא יפליגו ביותר, ולא יכתבו עליו שבחים שלא היו לו כלל, ואם כתבו הפלגות יתירות יקפידו שלא לקרות בעל פה את השבחים המופרזות.

באחרונים התריעו נגד מנהג המתחדשים שכתבו על המצבה גם יום החודש והשנה הלועזי של זמן המיתה, או שם המת או שבחיו בכתב ולשון לע"ז.

עוד התריעו האחרונים כנגד מנהג המתחדשים לחרוט על המצבה תמונת הנפטר.

ושכן יש לבטל מנהג המתחדשים לנטוע פרחים וציצים לנוי סביבות מקום הקבר.

אין תועלת להמת במה שישימו על קברו מצבה יקרה, רק ישימו מצבה פשוט (ובמקומו יפזרו שאר המעות לצדקה).

מצבה שנתיישנה (ואינו לכבוד להמת) מותר לעקרו ולקבוע מצבה חדשה [ויצניעו המצבה הראשונה, שאסורה בהנאה], אבל לא יעשו כן אלא לצורך גמור, והמנהג לכתוב על המצבה החדשה בדיוק כנוסחת מצבה הישנה, ועכ"פ אין למעט בשבחים ממה שהיה כתוב על המצבה הישנה.

החידושים

נחמת שרה

בחז"ל שהי' כותבים על הקבר כדאמרו במס' הוריות (דף יג:): די"א דהקורא כתב שעל הקבר קשה לשכחה עיי"ש.

ט) [אגב בס' הדרת קודש (חלק המכתבים סי' ל"ד) מביא שבפולין עושין סעודה הגונה ביום שזכו להעמיד מצבה על קברי אבותיו, וששמע שביום שמעמידים המצבה מכניסין את הנפטר לגן עדן, וקרוביו של הנפטר אומרים לו "מזל טוב", וכיון שנכנס שוב אין מוציאים אותו, ומהאי טעמא הרבה מדקדקין להעמיד המצבה ביום ל' יעו"ש, ואם קבלה הוא נקבל, ולא מצאתי שום רמז או רמיזא לזה שיהיה בכח האדם להכניס בזה את האדם לגן עדן (והלוואי שיהיה כן), עכ"פ אם הוא כן יש ענין גדול לזרז הקמת המצבה כדי להצילו מדיניו].

שוב שמעתי שיחה נאה מהגה"צ בעל מקדשי השם ז"ל שסיפר שבעת הקמת המצבה של הגה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווא זצ"ל שהיתה ביום כ"א שבט (שלא יכלו להעמידו ביום כלות השלישים שחל

סי' צ' דלכתחלה אין להתפלל במקום פרוץ מפני הבלבול, וכ"כ בשו"ת תפארת נפתלי (סי' צ"ח), ועוד מפני נשים המבלבלים התפלה, וגם שכיחי הולכות בפריצות, וגם שלפעמים יורדים גשמים ולא יוכלו להתפלל יעו"ש.

[ועשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סי' ר"ז) ובשו"ת דברי יואל (יו"ד סי' ק') ושו"ת תפארת נפתלי (סי' צ"ח) שמותר לבנות אהל על קבר צדיק שמת אף בביה"ק עתיק שנקברו שם צדיקים מפורסמים מדורות הקודמין ואין אהל על קברם ואין לחוש ללעז הקדמונים, ועשו"ת בית שערים (יו"ד סי' תכ"ח) ובשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סוס"י רכ"ז) שלאיש פשוט לא יבנו כעין אהל שהוא לו למזכרת עון].

ועשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ל"ז) שדן בצדיקים שבונים אהל על קבורתם אי מלבד זה יש להם עוד לקבוע מצבה ממעל הקבר, ועיי"ש שבזמן חז"ל לא הי' נחרת כלום על המצבה, אבל לעומ"ז מצינו כבר

נהגו בכמה מקומות להעמיד אהל על קברי צדיקים ות"ח מפורסמים (אבל לא יעשו כן לאיש פשוט) [ויש שנמנעים בא"י כדי שלא להרבות מקום טומאה בא"י].

זמן הקמת מצבה

[ב] יש שכתבו שאין להעמיד המצבה תוך י"ב חודש לפטירת המת, והרבה נהגו להעמידו ביום כלות השלשים, אבל להאריז"ל והמקובלים יש להעמידו תומ"י אחר כלות השבעה, וכן הנהיגו כמה צדיקים (ואם אי אפשר אז ימהר להעמידו בכל האפשר), ויש שכ' שעכ"פ לא יאחרו מגמר השלשים.

נחמת שרה

תוך יב"ח כשהמת טרוד בדינו, וצ"ע דא"כ לא יזכירו דברי שבח על המת בהספידו ואדרבה מצינו בחז"ל דהספידא יקרא דשכבא, ומנהג הנ"ל הובא נמי להלכה בשו"ת לבו"מ (מהדו"ת יו"ד סי' ק"מ) ושכן נמי נמצא בכתבי הגאון בעל קול אריה ז"ל, ועשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תר"ו) שכן אצל גאוני ליטא העמידו המצבה אחר הי"ב חודש, וכן אצל גאוני ממשפחת בריסק, ובשו"ת מגדלות מרקחים (יו"ד סי' צ"ב) כ' ששמע שאין להעמיד מצבה תוך יב"ח רק להמוחזק לצדיק אמת מפני שבתוך י"ב חודש מדת הדין מתוחה עליו, וצ"ע כמו שנתקשה שם מה שייכית זה לזה, ובכלל העיד שם שאין העולם מקפידין על כך, ולהנ"ל נמצא בפוסקים קפידא שלא להעמידו תוך י"ב חודש [ועשו"ת חזון נחום (סי' קט"ז) שמד' התוס' כתובות דף ד יוצא שמעמידין מצבה תוך י"ב חודש, וכ' דהתוס' לשיטתיה דהעמדת מצבה הוא לסימן בעלמא, אבל לפי מה שכ' ברע"א שהעמדת מצבה הוא לשם חשיבות המת על כן כ' שהמנהג שלא להעמידו תוך י"ב חודש, וצ"ע דברע"א לא כ' שטעם העמדת מצבה הוא לשם חשיבות, רק כ' שיש חשיבות להמת בהעמדת המצבה].

ורבים נוהגים להעמיד המצבה ביום כלות השלשים, וכן מביא בקובץ שפתי צדיקים צוואת הרה"ק ר' שמואל תלמיד בעל באר מים חיים ז"ל להשתדל להעמיד המצבה על קברו ביום השלשים, וכן מביא בס' מעשה איש (ח"ג ע' רכ"ג) מהחזו"א

ביום ו' שבט מחמת ריבוי הפשרת השלגים) אמר בנו הגה"ק מציעשינוב זצ"ל שמן השמים עכבו את הקמת המצבה עד יום זה (כ"א שבט) שהוא יום הולדתו של בעל דברי יחזקאל ז"ל והקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש וביום זה (יום הקמת המצבה) הלא מלווים את נשמת המת למקום מנוחתו בגן עדן (פי' והוא כעין יום פטירתו) עכ"ד (ומזה רואים נמי שהיה מקובל להו כן שביום הקמת המצבה מכניסים את המת לגן עדן).

אות ב'

זמן הקמת המצבה

הנה בס' לחם הפנים (קו"א ריש סי' שע"ו) מביא משם ס' מענה לשון שהמנהג שלא להעמיד המצבה רק לאחר י"ב חודש לפטירת המת, והובא בבית לחם יהודה ובחי' רע"א (יו"ד שם) וכ"כ בא"ר (סי' רכ"ד) [וכ' שם ב' טעמים, א' משום דהעמדת המצבה הוי חשיבות ובתוך י"ב חודש האבל בצער, ב' דטעם מצבה לזכור המת ובתוך יב"ח ממילא זוכרהו (וטעם הראשון לא שייך במת שלא הניח בנים ושאר הקרובים מעמידין עליו המצבה שלאחר שלשים אין עליהם אבלות)], אבל אכתי שייך טעם שני, וכ"כ טע"ז השני בשו"ת מהרי"ץ (סי' קט"ו וסי' קי"ז, וכמו שמה"ט אי"צ לבנות מצבה על קבר צדיק שדבריהם זכרוניהם), עוד טעם שמעתי דהקמת מצבה הוא ענין כבוד להמת ואין לעשות זאת להמת

להמקובלים יל"ע אי יש להעמידו ביום השביעי עצמו לאחר שקמו האבלים משיבת אבלות או רק ביום שמיני, ויש סתירות משמעות בדבר זה, והעיקר נראה שיש להעמידו

נחמת שרה

קודם גמר השלשים, וכ"ה בס' ילקוט מעם לועז (פ' וישלח לה-כ), וכ"כ בהגהות בני יששכר על משניות (לבן התוס"ח - סופ"ב דמס' שקלים) להעמיד המצבה תיכף ומיד אחר השבעה, וכ"כ בחוט המשולש שהח"ס ז"ל העמיד מצבה לאשתו מיד בכלות השבעה, וכן מובא בס' שבט מיהודה (עה"ת סו"פ וישלח), ועיי"ש שכן זכה הוא לעשות לאמו ע"ה, ועשו"ת מנח"א (ח"ג סי' ל"ז) שעל פי האריז"ל יש להקפיד בכל אדם להעמיד המצבה תומ"י אחר השבעה (וכן ביקש הוא בצוואתו (אות י"ח) להעמיד אחריו מצבה תיכף ככלות השבעה), וכן ה"י מורה ובא מרן מסאטמאר זי"ע (וע' להלן), ובס' כלבו (גר"ו, ע' 379) מביא שכן להגה"ק בעל דברי חיים זצ"ל ולהגה"ק בעל דרכי תשובה ולבנו הגה"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל העמידו המצבה מיד לאחר השבעה, ומציין לס' תולדות רבינו (ע' ל"ט), וכן בגשה"ח (פכ"ח אות ב') כ' שמנהג ירושלים להעמיד המצבה מיד אחר השבעה, וכ"כ בשו"ת מנח"י (ח"ד סי' ק"ז אות ב') ושכן עשה המהרש"ם כשנפטרה אמו, וכן בשו"ת תורת יקותיאל (מהדו"ת סי' צ"ג) האריך לברר מראשונים שיכולין להעמיד המצבה תומ"י אחר הקבורה, ועכ"פ זריזין מדקימין למצות תומ"י אחר השבעה, ושכן עושין אצל כמה צדיקים (עיי"ש בחיוב העמדת מצבה), וכן הוכיח בס' חושבי מחשבות מש"ך (שעה-יד) שמיד "בתוך" השבעה היו מעמידים המצבה [ועיי"ש מה שיש מדקדקין להעמיד המצבה בכלות יב"ח היינו שלא לאחר יותר אבל להקדים יכול, ונתן טעם להמעמידים אז עפ"י המבואר בשו"ע סי' שמ"ז ובאו"ח סי' תקמ"ז דביום כלות השנה מספידין בו את המת ולהזכיר בו נשמתו] אמנם כבר כתבנו מכתבי האריז"ל שאין להעמידו בתוך ז', וכ"כ בצוואת ר' אהרן הגדול מקרלין להעמיד המצבה מיד בכלות השבעה, וכן בקונטרס בית יהודה (אות רע"ט) מביא שהגה"ק ר' יודעלע האראוויטץ ז"ל הקפיד שיעמידו המצבה בתום השבעה (וכן אמר משמיה דהגרעק"א שיש להעמיד המצבה בתוך

ז"ל להקים מצבה בתום השלשים, ובס' הדרת קודש (סי' ל"ח) מביא שהרבה צדיקים דיקדקו להעמיד המצבה בכלות השלשים, ועשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סי' כ"ט).

דעת האריז"ל להעמידה מיד בכלות השבעה.
אבל בשו"א לא בתוך השבעה

אמנם בכתבי האריז"ל מבואר להעמיד המצבה תומ"י לאחר השבעה, והטעם שהציון הוא כעין כסא ומושב לשרות עליו האורות המקיפים שעל הנפש, ועדיין לא נשלם המקיף לחנות שם עד סוף ז' ימי אבלות, (שבכל יום מז' ימי אבלות הולכין מקיפי הנפש מהבית אל הקבר לפקוד את הגוף ושוב חוזרים להבית, חוץ ממקיף אחד שנשאר בכל יום קשור עם הגוף הפנימית החופפת על הקבר וכן ביום שני עוד מקיף, וכן עד יום ה' שאז נתחברו כל המקיפים עם הנפש הפנימית על הקבר, ואז דוקא יש בכחם לדחות את הקליפה האוחזת במת ובקבר, ואז מצוה לבנות ציון על הקבר תיכף להכין כסא ומושב אל האור המקיף, כמובא בפתורא דאבא (פ' ויחי), ועיי"ש שאין לבנותו בתוך הז' (טרם בוא המקיפים) שאז רוח הטומאה הנדבקת אז בנפש המת שורה על הציון ההוא ומתגברת שם ולא תזוז משם, וכ"כ בלחם מן השמים (אבלות) שאין לעשות ציון על הקבר עד שיעברו ז' ימי אבלות, (עוד בספרי המקובלים שבגמר הסתלקות המקיפים הנשמה הולך לה לגן עדן העליון והרוח הולכת לגן עדן התחתון והנפש תנוח ותשב על המצבה (ע' זוה"ק פ' לך ופ' תרומה) ושעל כן נקרא המצבה נפש שהוא כסא ומושב לאורות המקיפים של הנפש), וכן ראיתי בתקנות ותנאי התקשרות שעשו ביניהם גאוני ומקובלי קדמאי דירושלים ה"ה הגאונים בעל ארעא דרבנן ובנו בעל מהרי"ט אלגאזי והמקובל ר' שלום שרעבי זצ"ל (מובא בס' התקנות בישראל ח"ד ע' רס"א) שקיבלו על עצמן לבנות נפש על קברו בתשלום השבעה, וכן בצוואת בעל יסוד ישורש העבודה ז"ל מצווה שיעמידו לו המצבה תיכף אחר השבעה וואם לא יהי' באפשרות עכ"פ יעמידוהו

אף ביום השביעי עצמו (וליתר שאת יעמידוהו סמוך לערב), אבל בתוך השבעה יש קפידא גדולה שלא להעמידה.

[1234567 ת"ח 1234567]

נראה דשפיר דמי להעמיד המצבה כליל כלות השבעה (וי"ל שהוא מילתא דשויה לתרווייהו).

נחמת שרה

נתחברו כל המקיפים עם הנפש הפנימיות (ואולי מקיפי הנפש אינן הולכין למקום הקבר רק בגמר היום לעת ערב, ועוד שבמקום אחר הוכחנו מכמה מקומות שמקצת יום שביעי ככולו לא נאמרה רק לעניני דיני אבלות הנוהג במשך השבעה לא לענין התיקונים השייכים לנשמת המת במשך השבעה, דלענין עונשין ודינים לא שייך מקצת היום ככולו, ודין שמים מתוחה עליו כל שבעה ממש, וממילא אם נאמר כדברינו הנ"ל יעלה שאדרבה יש קפידא שלא להעמידה ביום השביעי, רק יעמידוהו ביום השמיני [ואף שיכולין לאחר עם יום א' ולהמתין יום אחד, מ"מ לאלה הנוהגין לילך על קבר המת ביום השביעי לאחר שקמו מאבלותם ללוות לשם את הנשמה כמבואר בשו"ע (סי' שד"מ ס"כ), שיש לבקר הקבר בגמר השבעה ובגמר השליש וכו' ובגמר היב"ח, לאלו הוא טירתה גדולה לילך פעמיים יום אחד יום על הקברות, בפרט בהמקומות שביה"ק הוא רחוקה הרבה מן העיר, ובמק"א כתבנו שלא למנוע מלילך למקום הקבר בגמר הז' והל', אף על אב ואם].

ואין לומר שכל זה רק לענין הדינים שונים האדם, אבל בנוגע העמדת המצבה אולי תלוי בזמן שהאבלים עומדים מאבלותם שאז הנפש הולכת למקום הקבר ואינו חוזרת תו להבית, ז"א, ראשית דמה שהנשמה אוננות בהבית שמת שם אינו תלוי בשיבת האבלים דהא מבואר בגמ' שאף אם לא הניח המת מי שיתאבל עליו אעפ"כ נפשו מתאוננות עליו במקום שמת שם, ועל כן איתא בגמ' לענין מת שלא הניח מי שיתאבל עליו שהי' מקבצין עשרה למקום שמת שם במשך כל השבעה (והארכנו מזה במק"א), ואף אגן נימא כן ביום השביעי לאחר שקמו מאבלותם.

מיהו לכאורה חזינן שאינו כן דהא המנהג לצאת אל הקבר בבוקר לאחר שקמו מאבלותם (כמו שהבאנו למעלה) והטעם מבואר בראשונים שהוא ללוות לשם את הנשמה, חזינן דמיד בבוקר כשמחליטים האבלים לעמוד אז גם הנשמה הולכת

השבעה - אולי צ"ל בכלות השבעה), ואם א"א לכל הפחות יקפידו שהבטון תוצב ככלות השבעה עיי"ש. ויל"ע בימים שאסור בהספד מה עדיף להעמיד המצבה תומ"י בכלות השבעה כדי לקיים ד' האריז"ל אף שעי"כ לא יוכלו להספיד בשעת הקמת המצבה, או"ד מוטב להמתין כדי להספיד ולעורר לציבור המשתתפין ולבני המשפחה לתיקון המעשים, דומה למה שכתבו הפוסקים לענין הלנת המת שלכבודו כדי להספידו מותר להלינו, ואף שלענין הלנת המת הרבה מדקדקין שלא להלינו אף כדי להרבות בהספד, אולי שם מפני שהשהייה לפני הקבורה הוא גורם רעה וצער להנפטר (ויש ג"כ מ"ע דקבור תקברנו ביום ההוא, ול"ת דלא תלין), משא"כ בזה שהשהי' אינו רק מניעת תועלת ענין הנ"ל, אולי יותר תועלת להמת שבשכילו יעוררו לבני המשפחה התעוררות תשובה ותיקון המעשים].

אוצר החכמה:

להאריז"ל אם היינו ביום הז' עצמו, או רק ביום השמיני

אלא שנטתפקתי להאריז"ל אי הכוונה להעמידה ביום השביעי לאחר שקמו האבלים, דהא אז לפי משפטי ודיני אבלות כבר הוא לאחר השבעה, ומותרין בכל מה שהאבל אסור בהם במשך השבעה (דמקצת היום ככולו), או"ד שרק לענין הלכות אבלות הדין כנ"ל, דמאחר דמקצת היום ככולו על כן לאחר שישבו מקצת יום השביעי יכולין לעמוד ולפסוק האבלות, אבל לענין רוחני הנ"ל לא שייך לומר מקצת היום ככולו ועד סוף היום הוא בכלל השבעה להנ"ל, תדע דמבואר בלקוטי הלכות למהרי"ץ גיאות (ע' ע"ד) דאין חיוב או מצוה להפסיק האבלות בבוקר ואם רוצה להחמיר ולעמוד באבלו כל היום אינו מגונה עיי"ש, וכ"כ הרמב"ן (בחי' עמ"ס תענית דף ל' משמ' דהגאונים), פי' אז נשאר עליו כל עניני אבלות עד הלילה, הרי בדידי' תליא מילתא להפסיק דיני האבלות, ומי יאמר שבזמן שהוא גמר בדעתו להפסיק אבלותו שאזי כבר